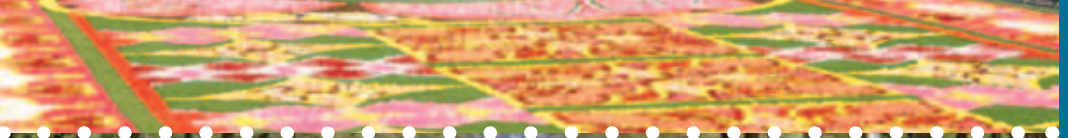
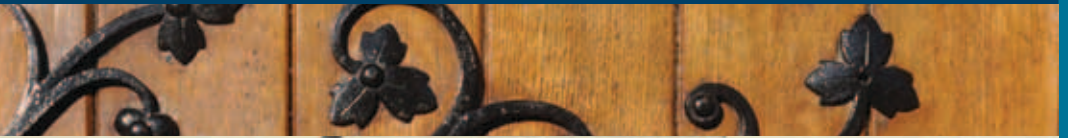

BRUSSEL

À LA CARTE

VIJFHOEK

❖ À LA CARTE: UW GEMEENTE IN DE KIJKER

BEKIJK UW GEMEENTE MET NIEUWE OGEN, ONTDEK AL DE PARELTJES VAN HET ERFGOED DAT U DAGELIJKS OMRINGT, LEER ONGEKENDE HOEKJES KENNEN, VOLG HET PARCOURS EN SPEEL HET SPEL MEE. IN DEZE COLLECTIE WORDEN DE BRUSSELSE GEMEENTES IN DE KIJKER GEZET IN EEN RIJK GEÏLLUSTREERDE EN PRAKTISCHE WANDELBOCHURE, WAARMEE U OP STAP KAN GAAN OF DIE U GEZELLIG THUIS KAN DOORBLADEREN.

❖ BRUSSEL VIJFHOEK À LA CARTE

BRUSSEL VIJFHOEK SAMENVATTEN IN EEN WANDELKAART IS EEN HELE UITDAGING. DE COLLECTIE À LA CARTE ZOU ECHTER NIET COMPLEET ZIJN ZONDER. DIT IS TOCH HET HART DER HARTEN, DAAR WAAR HET ALLEMAAL BEGON.

IN DIT EERSTE VAN ZES NUMMERS GEWIJD AAN BRUSSEL BEKIJKEN WE DE PLAATSEN DIE EEN BIJZONDERE ROL GESPEELD HEBBEN IN DE EVOLUTIE VAN DE STAD, WORDT UITERAARD STILGESTAAN BIJ DE BEWOGEN GESCHIEDENIS VAN DE 'MOOISTE MARKTPLAATS TER WERELD' EN KOMT U MEER TE WETEN OVER DE GROTE STEDENBOUWKUNDIGE PROJECTEN DIE DE VIJFHOEK HAAR HUIDIGE UITERLIJK GAF.

DE EERSTE WANDELING START IN DE KONINKLIJKE WIJK EN VOERT U MEE LANGS TEMPELS EN PALEIZEN ALLERHANDE OM VERVOLGENS AF TE DALEN NAAR DE MAROLLEN EN DE RESTEN VAN DE EERSTE OMWALLING EN EINDIGT MET EEN BEZOEK AAN DE BEROEMDSTE ALLER BRUSSELAARS.

AFSPRAAK IN HET VROEGERE BEGIJNHOF VOOR EEN TWEDE WANDELING IN HET SPOOR VAN EEN VERDWENEN RIVIER EN DE OVERBLIJFSELEN VAN DE OUDE HAVEN. WE VOEREN U MEE LANGS ENKELE VAN DE MOOISTE KERKEN VAN DE STAD, LANGS MIDDELEEUWSE GEVELTJES EN EEN IMPOSANT APPARTEMENTSGEBOUW GEBOUWD DOOR EEN HANDELAAR IN EXOTISCH FRUIT.

SPELEN DOEN WE UITERAARD OP DE GROTE MARKT WAAR DE GEVELS ONS VEEL TE VERTELLEN HEBBEN.

VEEL PLEZIER

RUDI VERVOORT

MINISTER-PRESIDENT VAN HET BRUSSELS HOOFDSTEDELIJK GEWEST, BELAST MET MONUMENTEN EN LANDSCHAPPEN

WANDELINGEN

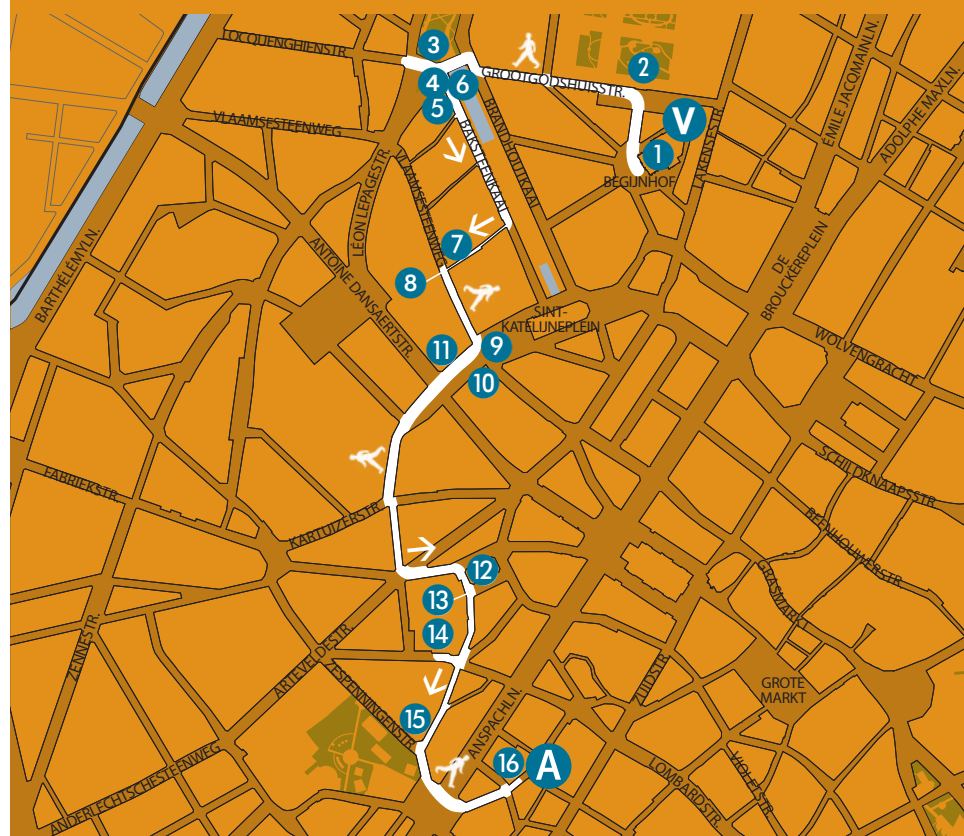
1. OP STAP MET DE GROOTHERTOGEN

- V** VERTREK: KONINGSPLEIN
- A** AANKOMST: MANNEKEN PIS
- DUUR: ONGEVEER 2U.

2. ONDER DE STRAATSTENEN LOOPT DE ZENNE

- V** VERTREK: SINT-JAN BAPTIST TEN BEGIJNHOFKERK
- A** AANKOMST: ONZE-LIEVE-VROUW VAN GOEDE BIJSTANDKERK
- DUUR: ONGEVEER 1U30

DE OPLOSSINGEN VAN HET SPEL (ZIE MIDDENPAGINA'S). Van boven naar onder : B1, A4, D2, C3.

WIJK IN DE KIJKER

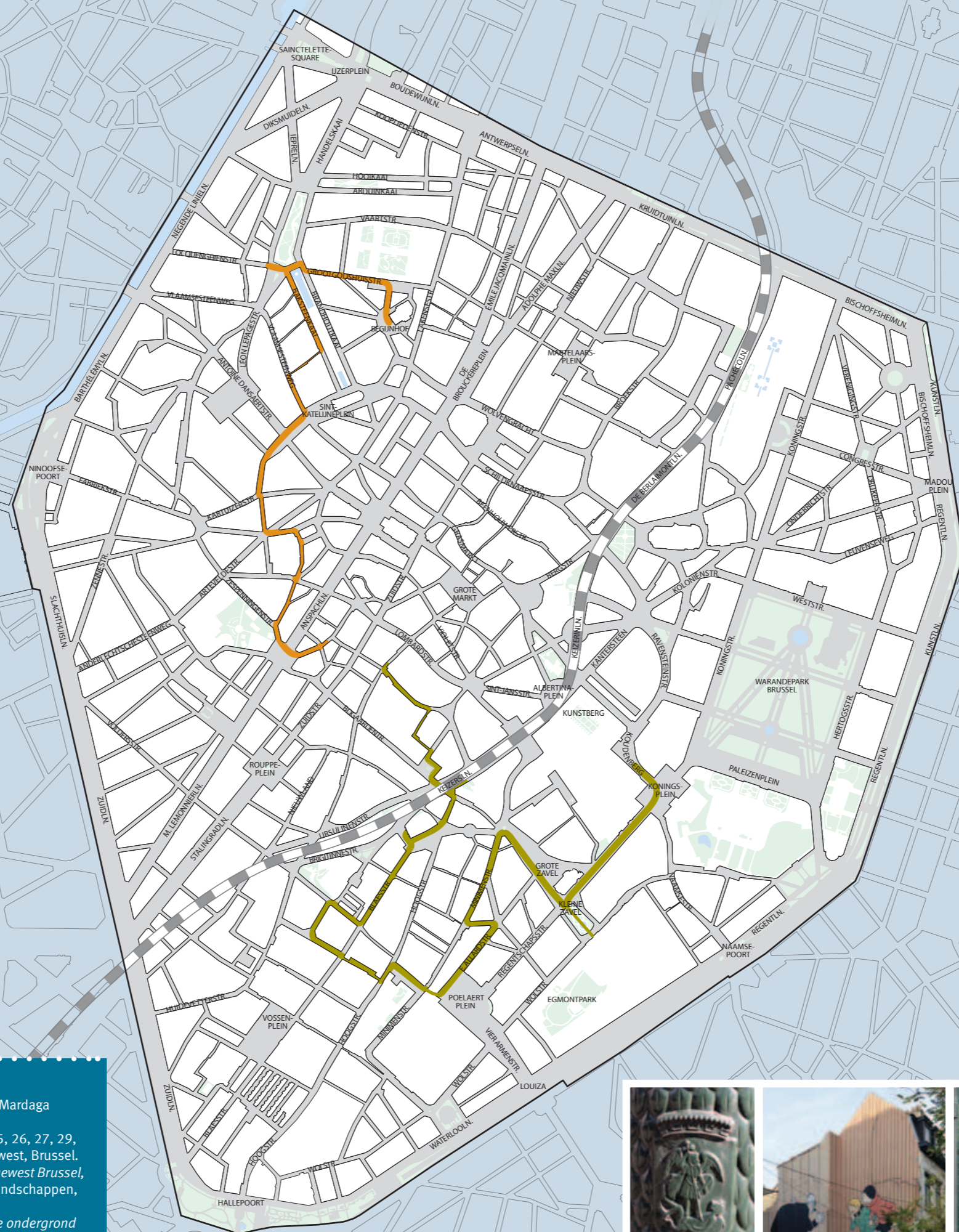

- ✿ DE COUDENBERG, BERG VAN DE MACHT
- ✿ DE TREURENBERG
- ✿ DE GROTE MARKT EN HET BOMBARDEMENT
- ✿ DE TWEE STADSOMWALLINGEN
- ✿ EN WAAR IS DE ZENNE?
- ✿ KANAAL EN HAVEN
- ✿ DE ZAVEL
- ✿ DE MAROLLEN
- ✿ ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUW
- ✿ GROTE NEOCLASSICISTISCHE PROJECTEN (1780-1830)
- ✿ OP DE BRUSSELSE RODE LOPER: GALERIJEN EN GROTE BOULEVARDS
- ✿ DE NOORD-ZUIDVERBINDING

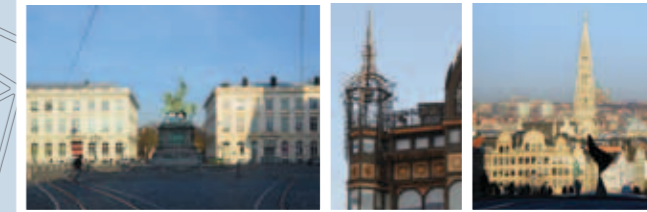
MEER WETEN?

- *Inventaris van het cultuurbezit in België: Architectuur, Brussel*, 3 delen, Pierre Mardaga uitgever, Luik, 1989-1994.
- *Brussel Stad van Kunst en Geschiedenis*, nrs. 3, 4, 7, 9, 11, 15, 20, 22, 24, 25, 26, 27, 29, 31, 35, 36, 40, 42, 44, 46, 48, Ministerie van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest, Brussel.
- CABUY, Y. en DEMETER, S., *Atlas van de archeologische ondergrond van het gewest Brussel*, 10.1, *Brussel-Vijfhoek, archeologisch potentieel*, Directie Monumenten en Landschappen, 1995.
- CABUY, Y. en DEMETER, S., DEPOORTER, A en alii, *Atlas van de archeologische ondergrond van het gewest Brussel*, 10.2, *Brussel-Vijfhoek. Archeologische ontdekkingen*, Directie Monumenten en Landschappen, 1997.

OP STAP MET DE GROOTHERTOGEN

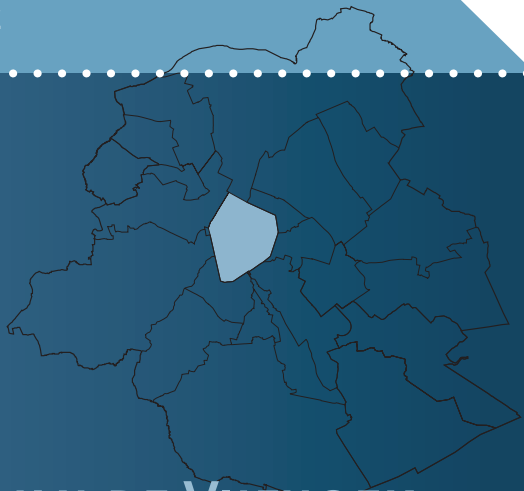
Een aristocratische bovenstad, een volkswijk, een middeleeuwse omwalling... en een verfrissend Brussels ketje!
 Duur: ongeveer 1h30

ONDER DE STRAATSTENEN LOOPT DE ZENNE

Drie indrukwekkende barokkerken, een neoclassicistische oase, een oorlogsdwif en een oorlogsgodin, een oude haven en een rivier.
 Duur: ongeveer 1u30

IN HET HART VAN DE VIJFHOEK

EEN AARTSENGEL WAAKT ZORGZAAM OVER DE VIJFHOEK WAARIN ZICH HET HISTORISCH BIJZONDER RIJKE CENTRUM VAN BRUSSEL BEVINDT. DE ONTWIKKELING VAN DE OUDE STAD WERD IN GROTE MATE BEPAALD DOOR EEN KLEINE RIVIER DIE ER – TOEN NOG IN DE OPEN LUCHT – DOORHEEN LIEP, DE ZENNE.

WIST JE TROUWENS DAT HET TOPONIEM *BROEKZELE* 'HUIS IN HET MOERAS' BETEKENT? DE OUDE STADSKERN ONTWIKKELDE ZICH OP VERSCHIEDENE HEUVELS. EEN ERVAN WAS DE COUDENBERG, HET FAVORIETE VERBLIJF VAN DE GRAVEN, HERTOGEN EN VORSTEN DIE ZICH IN BRUSSEL KWAMEN VESTIGEN. DE LAGER GELEGEN GROTE MARKT WERD EEN BELANGRIJK ECONOMISCH CENTRUM WAAR DE BRUSSELSE STADSBESTUURDERS EEN IMPOSANT STADHUIS LIETEN BOUWEN, ALS SYMBOOL VAN HUN MACHT.

BESCHERMD DOOR TWEE OPEENVOLGENDE OMWALLINGEN, WAARVAN DE TWEDE DE STAD HAAR TYPISCHE VIJFHOEKVORM GAF, BLEEF BRUSSEL ZICH UITBREIDEN EN VERFRAAIEN. ZELFS UIT HET ZWARE BOMBARDEMENT VAN 1695 KWAM DE STAD STERKER TEVOORSCHIJN. VANAF HET EINDE VAN DE 18DE EEUW WERDEN DE OUDE STADSOMWALLINGEN GELEIDELIJK GESLOOPT EN VERVANGEN DOOR GROTE BOULEVARDS. IN DE LOOP VAN DE 19DE EN DE 20STE EEUW TROK BIJNA DE HELFT VAN DE BEVOLKING VAN HET STADSCENTRUM NAAR DE SCHAARSER BEVOLKTE VOORSTEDEN. BRUSSEL ONDERGING EEN INGRIJPENDE GEDAANTEVERANDERING ZO WERD IN DE JAREN 1860-1870 DE ZENNE OVERWELFD EN DOOR GROTE CENTRALE LANEN OVERDEKT. LATER, IN DE EERSTE HELFT VAN DE 20STE EEUW, WERDEN HELE WIJKEN GESLOOPT OM HET SPOORVERKEER TE VERGEMAKKELIJKEN. RESOLUUT MODERN MAAR MET EEN LANGE EN RIJKE GESCHIEDENIS BLIJFT BRUSSEL ONS VERRASSEN EN VERBAZEN.

REDACTIE, OPZOEKINGEN EN ICONOGRAFIE
Association pour l'Étude du Bâti (APEB): Caroline Berckmans, Olivier Berckmans, Isabelle de Pange, Aude Kubjak et Christophe Mouzelard. www.apeb-vsg.be.

ADVIESCOMITÉ
Paula Cordeiro en Vincent Heymans van de Stad Brussel, Murielle Lesecque en Muriel Muret, Directie Monumenten en Landschappen

COÖRDINATIE
Paula Dumont, Directie Monumenten en Landschappen

HERLEZING
Harry Lelièvre, Directie Monumenten en Landschappen

ANDERE ILLUSTRATIES
Alfred de Ville de Goyet © GOB
Archives d'Architecture Moderne
Documentatiecentrum Brussel Stedelijke Ontwikkeling

Kaarten: Brussel Urbis ©© – Distributie CIBG, Kunstlaan 20, 1000 Brussel
Koninklijk Instituut voor Kunstepatrimonium
Museum van de Stad Brussel
Stadsarchief Brussel
Société royale archéologique de Bruxelles
Verzameling Belfiusbank – Académie royale de Belgique – ©ARB-GOB
Wim Robberechts © GOB

BEDANKINGEN
Het college van Burgemeester en Schepenen van de Stad Brussel, de cel erfgoed van de Stad Brussel, Julie Coppens en Philippe Charlier van de Directie Monumenten en Landschappen

GRAFISCHE VORMGEVING
www.generis.be

DRUKWERK
IPM Printing

❖ **DE GROTE MARKT EN HET BOMBARDEMENT**

De Grote Markt is bijna even oud als Brussel zelf. Ze ontwikkelde zich geleidelijk, rond de grootste markt van de stad. Geleidelijk kreeg het plein tal van functies: het werd niet alleen het politieke en administratieve centrum van de stad – met vanaf 1402 de bouw van het stadhuis – maar ook haar economische hart, dankzij de vestiging van talrijke gildehuizen, hallen en winkels. In 1695 liet de Franse koning, Lodewijk XIV, die toen in een Europese oorlog verwickeld was, het centrum van Brussel bombarderen. Bijna alles lag in puin! Maar geen nood, net als de feniks die verjongd uit zijn as herrijst, slaagden de Brusselaars erin hun stad in slechts enkele jaren tijd herop te bouwen.

❖ **DE TREURENBERG**

De Sint-Michiels- en Sint-Goedelekerk is eveneens op een heuvel gebouwd, de Treurenberg. Het ontstaan van deze kerk houdt nauw verband met dat van Brussel zelf: al in 1047 vermeldt een tekst hier de aanwezigheid van een kapittel van seculiere kanunniken toegewijd aan Sint-Goedele. De voormalige collegiale kerk, die 1961 de rang van kathedraal kreeg, is dus al eeuwenlang de religieuze plaats van Brussel, en wordt onder meer door het hof bezocht.

❖ **DE COUDENBERG, BERG VAN DE MACHT**

Vanaf de 11de eeuw vestigden de graven van Leuven, de toekomstige hertogen van Brabant, zich op de 40 meter hoge Coudenberg. Onder hun opvolgers evolueert de vestiging tot een indrukwekkende residentie die echter in 1731 door brand verwoest werd – de resten ervan bevinden zich nog onder het Koningsplein. Een halve eeuw later werd letterlijk bovenop de ruïnes een harmonieus en weldoordacht neoclassicistisch ensemble ontwikkeld rond het Koninklijk Park en het gelijknamige plein. Deze geheel nieuwe Coudenberg bleef wel het centrum van de vorstelijke macht in Brussel en ook na de Belgische Revolutie bleef de ‘macht op de berg’, dankzij de aanwezigheid van het koninklijk paleis en de grote Belgische en regionale democratische instellingen, maar ook van de belangrijkste economische en culturele actoren van het land.

❖ **SINT-MICHEL-EN-GOEDELE**

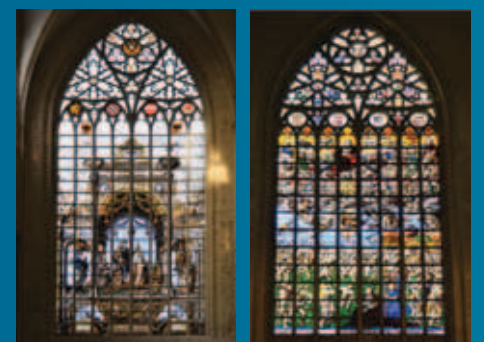

Oorspronkelijk bevond zich op deze plek wellicht een klein gebedshuis toegewijd aan de heilige Michiel. In de 11de eeuw werd het vervangen door een romaanse kerk waarin de graven van Leuven in 1047 een kapittel van kanunniken inrichtten. De relikwieën van de heilige Goedele werden naar de crypte overgebracht. Rond 1226 begon de bouw van de nieuwe collegiale kerk in gotische stijl, en drie eeuwen lang werd eraan gewerkt. Beetje bij beetje verdween het romaanse gebouw – van het koor naar de westgevel – en werd het vervangen door een nieuwe kerk die bijna tweemaal zo groot was.

Voor het eerst werd in onze contreien het ‘klassieke’ plan van de Franse kathedraal toegepast: een Latijns kruis met een lang koor omringd door een kooromgang met

straalkapellen. De stijl van de collegiale Sint-Michel-en-Goedelekerk noemen we Brabantse gotiek en is typisch voor onze streek: minder uitgelengde lijnen, zuilen met koolbladkapitelen, zuiltjes die tot in de bovenvensters doorlopen, zijkapellen onder klein zadeldak, enz.

Van de 15de tot de 18de eeuw werd het gebouw steeds opnieuw verbouwd en vergroot. De kerk werd versierd met kostbare kunstwerken, waaronder renaissanceglasramen en barokke beeldhouwwerken. In 1839 ging een eerste restauratiecampagne van start. Ze omvatte ook de versiering van de gevelnissen met 68 beelden van heiligen en Brabantse vorsten. De tegen de kerk aangebouwde gebouwen werden gesloopt. Een tweede restauratiecampagne, waarin de funderingen en de crypte van de romaanse kerk archeologisch

werden onderzocht, vond tijdens de tweede helft van de 20ste eeuw plaats.

Je kan de archeologische site alle dagen van 8u tot 18u bezoeken (opgelet, voor een bezoek aan de crypte moet je een afspraak maken op 02/219.75.30).

KANAAL EN HAVEN

In 1550 werd het Kanaal van Willebroek gegraven om Brussel via de Rupel met de zee te verbinden. In enkele jaren tijd werd de hele noordwestelijke zone van de Vijfhoek, toen nog moerasgebied, tot haven getransformeerd. Het kanaal kwam de stad rechtstreeks binnen via de Oeverpoort (in de tweede stadsomwalling), met een reeks dokken die de binnenstad voor de schepen toegankelijk maakten. Tot in 1830 bleef de Stad investeren in deze haven *intra muros* door dokken uit te graven of te vergroten, maar in 1909 besliste ze om de oude haven te vervangen door een zeehaven in het noorden van de Vijfhoek. Enkel de breedte van de straten (de oude gedempte dokken) en tal van typische straatnamen (Baksteenkaai, Hooikaai, Timmerhoutkaai, enz.) herinneren nog aan deze eerste functie van de wijk.

EN WAAR IS DE ZENNE?

De eerste betrouwbare historische vermelding van Brussel dateert uit de jaren 1015-1020. De stad werd toen een *portus* genoemd, een laad- en losplaats aan de Zenne. Brussel heeft zijn ontstaan dus te danken aan de aanwezigheid van deze kleine bochtige rivier die de hele stad doorkruiste en er drie eilanden vormde. Een andere Zennearm, de *Ransfortzenne*, liep de stad vanuit het westen binnen en mondde in de Zenne zelf uit ter hoogte van het Groot Eiland of Sint-Gorikseiland. Als gevolg van de demografische en industriële groei werd de Zenne in de 19de eeuw echter een ware openluchtriool. In 1866 werd ze er zelfs van verdacht een choleraepidemie te hebben veroorzaakt. De overheid greep dit voorwendsel meteen aan om de Zenne te overvelven en door grote boulevards te vervangen.

DE TWEE STADSOMWALLINGEN

Rond 1200 werd een eerste stadsomwalling gebouwd om de stad te beschermen en haar macht te tonen. De vier kilometer lange omwalling werd onderbroken door een vijftigtal torens en telde zeven poorten die toegang gaven tot de grote verkeersaders binnen de stad. Talrijke resten van de stadsomwallingen zijn bewaard gebleven, waaronder vier torens en enkele fragmenten van de weermuur. Als antwoord op de expansie van de stad en de inname van Brussel door de graaf van Vlaanderen, werd tussen 1357 en 1379 een tweede omwalling rond de voorsteden opgetrokken. Deze omwalling kreeg de vorm van een vijfhoek. Vanaf de 18de eeuw werd ze echter geleidelijk afgebroken om plaats te maken voor de huidige ringlanen. Slechts één onderdeel ervan is bewaard gebleven, de Hallepoort.

HET MOOISTE PLEIN TER WERELD

Iedereen is het erover eens, dit is het mooiste plein ter wereld... Chauvinisme? Misschien. En toch... Hoewel dit uiterst heterogene geheel in verschillende perioden en in uiteenlopende stijlen werd aangelegd, vertoont het een unieke samenhang. Aanvankelijk was het een open

ruimte die werd gebruikt voor markten, voor politieke bijeenkomsten en voor de rechtspraak. In 1402 mocht het zijn eerste belangrijke architecturale gast verwelkomen: het Stadhuis. Hoewel dit gebouw heel homogeen oogt, werd het in drie fasen gebouwd in de eerste helft van de 15de eeuw: linkervleugel, rechtervleugel en ten slotte de toren. Het elegante resultaat verraadt zowel de durf van de bouwers als de macht van het stadsbestuur. Ertegenover staat het Broodhuis. Het werd herhaaldelijk heropgebouwd (de laatste keer in de tweede helft van de 19de eeuw) en er vonden allerhande activiteiten plaats: het huis diende als broodhal maar ook als zetel van het bestuur en van de tribunaal van de hertogen en later de vorsten (vandaar zijn Franse naam *Maison du Roi*). In de overige huizen met hun topgevels waren voornamelijk zetels van de gilden gehuisvest.

Deze organisaties van ambachtslieden streefden ernaar om prominent aanwezig te zijn in het politieke hart van de stad. Het huidige uitzicht van de huizen, die oorspronkelijk van hout waren, is het gevolg van een drama: de beschieting van de stad door de Franse troepen van

Lodewijk XIV in 1695. Het Stadhuis en het Broodhuis bleven redelijk gespaard, maar bijna alle andere gebouwen gingen tegen de vlakte. Meteen begonnen de strijdlustige Brusselaars de huizen herop te bouwen. Daarbij werden ze aangepast aan de toenmalige barokstijl en dus opgesmukt met pilasters, standbeelden, voluten en verguldsels. In de loop der tijden onderging de Grote Markt grote wijzigingen en in de 19de eeuw werd ze grondig gerestaureerd: de huizen kregen hun eind-17de-eeuwse uitzicht terug, terwijl het Stadhuis en het Broodhuis op een heel vrije manier werden afgewerkt, onder meer door beeldhouwwerken in de oorspronkelijk lege nissen te plaatsen... De beloning kwam er in 1998: de bouwkundige kwaliteit van de Grote Markt werd wereldwijd erkend toen het geheel werd ingeschreven op de prestigieuze lijst van het Werelderfgoed van de Unesco!

❖ DE MAROLLEN

De Marollenwijk ligt tussen de eerste en de tweede stadsomwalling en ontwikkelde zich rond de Hoogstraat, tussen de Onze-Lieve-Vrouw-ter-Kapellekerk en het Sint-Pietersziekenhuis. In de 19de eeuw moest deze volkswijk afrekenen met de gevolgen van de industrialisatie. Steeds meer arbeiders namen hun intrek in de 35 'steegjes' van de wijk. Hierop besloot de gemeentelijke overheid om de principes van het hygiënisme toe te passen: lucht, licht en netheid álom! Het middeleeuwse stadswefsel werd aangepakt en de Blaesstraat (1853-1858) en het Vossenplein (1858-1863) werden aangelegd. In 1906 begon de bouw van een van de eerste door de Stad geplande arbeiderswijken, de Hellemanswijk. Maar ook arbeiderswoningen evolueren en vanaf de jaren 1950 verrezen zo de eerste flatgebouwen in de wijk. Grondspectatie bij het saneren van de wijk mondde in 1969 uit in de befaamde 'Bataille de la Marolle': het plan om een duizendtal bewoners uit hun huis te zetten om het Justitiepaleis te kunnen uitbreiden stuitte op hevig verzet van de Marolliëns, en uiteindelijk werd het plan ingetrokken.

❖ ONZE-LIEVE-VROUW-TER-SNEEUW

De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Sneeuwwijk ligt in het verlengde van de Koninklijke Wijk, tussen de Koningsstraat en de buitenboulevards. Vroeger bestond hij uit steegjes en impasses die een wat kwalijke reputatie genoten, maar halweg de 19de eeuw werd hij een van de doelwitten van het algemene saneringsbeleid van de Stad Brussel. Er werd voor een radicale oplossing gekozen, want in 1874 de wijk werd bijna volledig platgegooid en heropgebouwd volgens de plannen van A. Mennessier en G. Aigoïn. De twee architecten opteerden voor rechte straten met diagonale tracés om zoveel mogelijk percelen te scheppen waarop grote panden in eclectische stijl verrezen. Net als in andere wijken van de stad werden deze werken uitgevoerd door een private vastgoedmaatschappij, de *Société Anonyme du Quartier Notre-Dame-aux-Neiges*.

❖ DE ZAVEL

De Zavel ontleent zijn naam aan de zanderige weiden die vroeger buiten de eerste stadsomwalling lagen en waarop de wijk werd aangelegd. Het voormalige Sint-Jansziekenhuis gebruikte de huidige Kleine Zavel als kerkhof. In de 14de eeuw stond het ziekenhuis een deel van het terrein af aan het Gilde van de Kruisboogschutters voor de bouw van een kleine kapel, de latere Onze-Lieve-Vrouw-ter-Zavelkerk. De wijk, die niet ver van het Coudenbergpaleis lag, trok vanaf de 16de eeuw nieuwe inwoners aan die banden met het paleis hadden. Onder hen de aristocratische familie Thurn en Taxis en de familie Egmont – het paleis van die laatste domineert de Kleine Zavel nog altijd. Begin 18de eeuw veranderde de wijk van uitzicht toen het kerkhof werd afgeschaft. Na de aanleg in de volgende eeuw van de Regenschapsstraat (1827 en 1872) ontstonden de Kleine en de Grote Zavel.

❖ PLEZIER IN DE VIJFHOK!

Zoals in alle stadscentra is het centrum van Brussel rijk aan plaatsen voor vermaak en vertier. Sommige ervan zijn ondertussen ware 'instituten' geworden en vallen onder een beschermingsmaatregel. Een overzicht.

Wat de cafés en brasseries betreft, kan je de authentieke sfeer van de belle époque nog opsnuiven in de *Falstaff* (H. Mausstraat), in de *Cirio* (Beursstraat), in *À la Mort Subite*

(Warmoesberg), in het chique café van Hotel Metropole (De Brouckèreplein), en in de *Greenwich* (Kartuizersstraat). Het oude rendez-voushuis *L'Espérance* is een pareltje van de art deco. In de Antoine Dansaertstraat vergast *L'Archiduc* de bezoekers op de gechromeerde elegantie die typisch was voor de jaren 1930. En *Het Goudblommeke in Papier* in de Cellebroersstraat, waar de geest van de Belgische surrealistten nog altijd rondwaart is ook zeker niet te missen.

We zakken af naar *Toone*, waar zowel de herberg als de marionetten het hart verwarmen. Kenners kunnen genieten van de taferelen in keramiektegels van *Chez Vincent* in de Predikherenstraat, of van de zalige art-deco-inrichting van de Suisse aan de Anspachlaan. Voor een avondje toneel op z'n Italiaans trek je best naar de Koninklijke Muntchouwburg of het *Théâtre du Parc*. Wat de bioscopen betreft, is de zaal *Grand Eldorado* in het UGC Brouckère complex een must met haar

decoratie die u meeneemt op safari door Afrika.

Heb je wat hoofdpijn gekregen van al deze geneugten? In het honderdjarige interieur van de *Pharmacie du Botanique*, op de hoek van de Broekstraat en de Kruidtuinlaan, voel je je meteen beter... tenzij je liever een duik neemt in een zwembad met schitterend uitzicht op de Marollen, op de derde verdieping van de Baden van het Centrum in de Reebokstraat.

❁ OP DE BRUSSELSE RODE LOPER: GALERIJEN EN GROTE BOULEVARDS

Vanaf de jaren 1840 verschenen de eerste passages en galerijen in Brussel. Deze innovatieve overdekte winkelstraten beschermden de bezoekers tegen weer en wind en waren bijzonder geliefd bij een gegoed cliënteel. In het centrum verzezen tal van galerijen die dankbaar gebruikmaakten van de vooruitgang op het gebied van de architectuur in ijzer en glas: de Koninklijke Sint-Hubertusgalerijen en de Bortiergalerij, allebei ontworpen in 1846 door architect J.-P. Cluysenaar, alsook de Noorddoorgang, die in 1881 door H. Rieck werd ontworpen. Tegelijk wou men ook iets doen aan de vervuiling van de Zenne. Het gezondheidsargument werd aangevoerd voor een 'maatschappelijke zuivering' van de stadskern. De overwelving van de rivier werd in 1865 goedgekeurd. Op de ruimte die bovengronds vrijkwam, ontstond een monumentale Y-vormige verbinding tussen het Zuid- en het Noordstation bestaande uit vier lanen en het De Brouckèreplein. Deze grote boulevards, met hun talrijke pleinen en monumenten, werden bijzonder populair, en de theaters, hotels en warenhuizen schoten er als paddenstoelen uit de grond.

❁ DE NOORD-ZUIDVERBINDING

De Noord-Zuidverbinding moest het Noordstation met het Zuidstation verbinden. De werken gingen in 1903 van start maar werden door de Eerste Wereldoorlog onderbroken. Ze werden hervat in 1935, tegen de achtergrond van de economische crisis, maar liepen nadien alweer sterke vertraging op als gevolg van de Tweede Wereldoorlog. De Noord-Zuidverbinding was pas in 1952 volledig klaar. De werken omvatten de aanleg van zes spoorlijnen, de meeste ondergronds, evenals de bouw van het Centraal Station en de stations Brussel-Kapellekerk en Brussel-Congres. Voor dit gigantische project moesten bijna 2000 oude gebouwen in het stadscentrum worden gesloopt. Zo ontstonden vier nieuwe lanen: de Pachecolaan, de Berlaimontlaan, de Keizerinlaan en de Keizerslaan.

❁ GROTE NEOCLASSICISTISCHE PROJECTEN (1780-1830)

Eind 18de eeuw mondde het streven naar een strengere ordening uit in de bouw van homogene architecturale ensembles in neoclassicistische stijl: symmetrie, regelmatigheid, helderheid waren de kernideeën. In 1776 zette de wijk rond het park en het Koningsplein de toon. Het initiatief kwam van landvoogd Karel van Lotharingen en ze werd ontworpen door de Franse architecten J. Barré en B. Guimard. Dit ensemble ontstond terzelfder tijd als dat aan het Martelaarsplein dat architect C. Fisco in de benedenstad uitvoerde. Van latere datum, en strakker ook, was de wijk die architect H. Partoës vanaf 1818 aanlegde rond het Groot Godshuis, op de terreinen van het voormalige begijnhof. Enkele jaren nadien schiep ingenieur en architect J.-B. Vifquain het Barricadenplein, waarvan de volmaakte cirkelvorm een van de blikvangers werd van de 'promenade' die de tweede stadswalling verving.

❁ DE KUNSTBERG

De huidige Kunstberg, met zijn prachtige panorama bekoort zowel Brusselaars als toeristen en is het laatste in een lange reeks stedenbouwkundige projecten die midden 19de eeuw van start gingen. Men wilde de wijk rond de Hofberg opnieuw aanleggen om een betere verbinding tussen het hogere en

het lagere gedeelte van de stad te verzekeren. Bovendien hadden de culturele instellingen die er sinds jaar en dag waren gevestigd, zoals het Museum voor Schone Kunsten en de Koninklijke Bibliotheek, steeds meer met plaatsgebrek te kampen. Zo kwam men op het idee om een grote nieuwe cultuurpool te bouwen.

Veel architecten waren in dit gigantische project geïnteresseerd en kwamen met talloze ontwerpen op de proppen, het ene al onvoorstelbaarder dan het andere! Eind 19de eeuw werd uiteindelijk voor het plan van architect H. Maquet gekozen. De werkzaamheden begonnen met de sloop van de oude wijk, maar in 1908 werden de werken stilgelegd nadat het parlement een herziening van het project had geëist. Met de Wereldtentoonstelling van 1910 in het vooruitzicht moest koning Leopold II uit eigen middelen een 'voorlopige' oplossing financieren om de aanwezigheid van een dergelijke bouwplaats in zijn prestigieuze hoofdstad te vermijden: hij liet er een reeks terrastuinen aanleggen. Het duurde tot de periode rond Expo 58 voordat het project van de Kunstberg werd hervat. Tussen 1954 en 1969 werd de

ruimte volledig heringericht, vooral door de architecten J. Ghobert en M. Houyoux, die onder meer de nieuwe Koninklijke Bibliotheek en het Congrespaleis ontwierpen. Landschapsarchitect René Pechère tekende perken en paden in Franse stijl die perfect bij de monumentale en classicistische stijl van de gebouwen aansloot. De Kunstberg is thans het meest coherente modernistische ensemble van de Vijfhoek.

WANDELING 1

OP STAP MET DE GROOTHERTOGEN

EEN ARISTOCRATISCHE BOVENSTAD, EEN VOLKSWIJK, EEN MIDDELEEUWSE OMWALLING... EN EEN VERFRISSEND BRUSSELS KETJE!
EEN WANDELING OM JE KLASSIEKERS OP TE FRISSEN.

PARCOURS: ZIE OMSLAG

V VERTREK: KONINGSPLEIN
BUS 27, 38, 71, 95, TRAMS 92, 93 (KONING)

A AANKOMST: MANNEKEN PIS
BUS 48, 95 (BRUSSELS PARLEMENT)
DUUR: ONGEVEER 2U00

1 KONINGSPLEIN, ARCH. B. GUIMARD, 1776-1782

Hier bevond zich het voormalige paleis van de vorsten der Zuidelijke Nederlanden – Filips de Goede, Karel V, de aartshertogen Albrecht en Isabella. In 1731 brandde het paleis af, en onder het huidige Koningsplein bevinden zich nog resten (te bezoeken op nr. 7). Dit plein was, met zijn harmonieuze en regelmatige vormen, het geesteskind van aartshertog Karel van Lotharingen, die eind 18de eeuw van een neoclassicistisch Brussel droomde. Sinds 1848 staat in het midden van het plein het beeld van Godfried van Bouillon van Eugène Simonis. *De Sint-Jacob-op-de-Koudenbergkerk is de parochiekerk van de koninklijke familie, die er over een privilège beschikt. Waar bevindt die zich in de kerk?*

2 MUZIEKINSTRUMENTENMUSEUM, VOORMALIG WARENHUIS OLD ENGLAND, HOFBERGSTRAAT 2, ARCH. P. SAINTENOY EN J. DE BECKER, ING. E. WYHOWSKI, 1898-1899

Dit verrassende art-nouveaugebouw lijkt in niets op het neoclassicistische gebouw rechts ervan, waarvan het nochtans de uitbreiding vormt.

De *Old England* liet zijn modernisme graag zien en was het eerste Brusselse warenhuis dat voor zijn gevel en zijn structuur uitsluitend ijzer en glas gebruikte. Zo overspoelde het natuurlijk licht het interieur, waar Engelse luxegoederen werden verkocht. Let op de initialen van de winkel, die in de borstweringen zijn ingewerkt, alsook op de Engelse blazoenen onder de kroonlijst. Helemaal bovenaan was de theesalon met zijn panoramische terras een van de populairste mondaine ontmoetingsplaatsen.

3 REKENHOF, REGENTSCHAPSSTRAAT 2, ARCH. G. SAINTENOY EN C. PARENT, 1866

Dit voormalige paleis behoorde toe aan Filips, de broer van Leopold II, graaf van Vlaanderen en kunstliefhebber. Het was hier dat zijn zoon, de toekomstige Albert I, werd geboren. Het paleis, dat in het verlengde ligt van een van de hoekgebouwen van het Koningsplein, neemt er de witte gevelkleur en het ritme van de vensters van over maar heeft een veel drukkere vormtaal. Het is ontworpen in een stijl die in de tweede helft van de 19de eeuw in zwang was, het eclecticisme, dat oude stijlen vermengde tot een nieuw geheel.

3

4

In de gevel bevinden zich tal van heraldieke verwijzingen, soms op de vreemdste plekken. Zie je de ridderhelmen?

4 MUSÉE OLDMASTERS MUSEUM, REGENTSCHAPSSTRAAT 3-5, ARCH. A. BALAT, 1873-1880

De gevel van deze kunsttempel laat aan duidelijkheid niets te wensen over, met zijn talrijke allusies op de kunsten in de vorm van allegorieën of historische figuren. De verhoudingen van het gebouw herinneren aan die van het keizerlijk Rome: horizontale lijnen en uitgesproken reliëfs. De materialen zijn daarentegen noorders: Gobertangesteente, hardsteen, brons en Schots graniet. De architect van het gebouw, Alphonse Balat, was een van de bekendste aannemers van zijn tijd, en hij was de lievelingsarchitect van Leopold II. *Herken je de allegorieën boven aan het gebouw?*

Van links naar rechts: de Muziek, de Architectuur, de Beeldhouwkunst en de Schilderkunst.

5 KLEINE ZAVELSQUARE, ARCH. H. BEYAERT, 1879-1890

In dit plantsoen bevinden zich de standbeelden van de graven Egmont en Hoorn, die in 1569 op bevel van hertog Alva werden onthoofd. Het parkje heeft iets weg van een kerk: de standbeelden van de twee graven zouden het altaar kunnen vormen, de groene nissen met illustere figuren de straalkapellen. Maar het is aan humanisten en genieën uit de 16de-eeuwse Nederlanden zoals Mercator, Ortelius of van Orley dat hier hulde wordt gebracht. Het tracé van de tuin in renaissancestijl versterkt deze verheerlijking van de 16de eeuw,

net als de motieven van het traliwerk. Ze zijn allemaal verschillend en worden gescheiden door 48 zuilen bekroond door bronzen beelden die de oude Brusselse gilden voorstellen. *De architect van het plantsoen, Hendrik Beyaert, heeft zichzelf als een van deze allegorieën van de gilden laten afbeelden. Hij houdt een passer en een plan in de hand. Zie je hem?*

6 EGMONTPALEIS, KLEINE ZAVEL 8, 16DE - 20STE EEUW

Hoewel dit paleis in de loop der eeuwen ingrijpend werd verbouwd en uitgebreid, is het nog altijd een van de laatste getuigen van de renaissance in Brussel. Het vertegenwoordigt de terugkeer van de antieke architectuur: symmetrie, horizontaliteit, rondbogen en vensters onder fronton. De vleugel recht voor je, achter aan de binnenplaats, is de oudste. Oorspronkelijk bevond er zich een open galerij op de benedenverdieping. De rechtervleugel werd in 1906-1910 herbouwd en heeft een bijzonder weelderig interieurdecor, met onder meer een trap gekopieerd uit het kasteel van Versailles die van niet minder dan twaalf soorten marmer is gemaakt. Het gebouw doet nu dienst als ontvangsten- en receptie ruimte voor de Federale overheidsdienst Buitenlandse Zaken. *Vervolg je verkenningstocht door rechts de Wolstraat in te slaan; daar lag een van de ingangen van het Egmontpaleis, vroeger een tuin van het paleis. Je zal er de oude bijgebouwen van het domein ontdekken: oranjerie, stallen en ijskelder.*

1

2

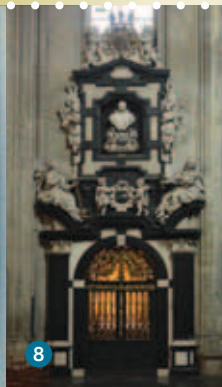
5

6

6

7 ONZE-LIEVE-VROUW-TER-ZAVELKERK, REGENTSCHAPSSTRAAT 3B, 15DE-16DE EEUW

Aanvankelijk bevond zich hier het bescheiden gebedshuis van het Gilde der Kruisboogschutters. Dat lokte halfweg de 14de eeuw talloze bezoekers dankzij de aanwezigheid van een miraculeus Mariabeeldje dat in Antwerpen werd gestolen en door een zekere Beatrijs Soetkens per boot naar Brussel werd overgebracht. Vijftig jaar later beslisten de kruisboogschutters hier een grotere erediensruimte te vestigen in de laatgotische stijl die in onze contreien toen populair was. In de 19de eeuw werden de huizen die ertegenaan waren gebouwd verwijderd en werd de kerk ingrijpend verbouwd. Momenteel loopt een nieuwe restauratiecampagne. *Overal in de kerk zie je voorstellingen van Beatrijs in haar boot. Waar bevindt zich de voorstelling die we op deze foto zien?*

In het stucwerk dat het plafond onder het orgelkoor versiert.

8 SINT-URSULAKAPEL, ARCH. L. FAYD'HERBE EN V. ANTHONY, 1651-1676.

Links van het gotische koor heerst een totaal andere sfeer: de grafkapel van de familie Thurn en Taxis dompelt ons volledig onder in de wereld van de barok. De kapel bestaat uit twee ruimten in centraalbouw en is ontworpen in zwart-wit, een contrast dat in die periode heel populair was. Overal herinneren symbolen de mens aan zijn sterfelijkheid – omgekeerde fakkel, zandloper, Kronos met zijn zeis... De enige hoop op redding: eerbied voor de hoofddeugden (beelden van het Geloof, de Liefdadigheid en de Hoop) en voor het martelaarschap (buste van de

met pijlen doorboorde heilige Ursula). *Kan je al deze allegorieën terugvinden?*

Ruimte 1: Kronos is de gevleugelde oude man. Ruimte 2: De Heilige Ursula, martelares tegeneer de ingang. In de muren: de zeven hoofdzoonden. Omgekeerde fakkel en zandloper gedragen door engeltjes.

9 GROTE ZAVEL

Op deze plek werden eeuwenlang paarden verhandeld, en later zuivelproducten en groenten. Op haar manier bestendigt de huidige antiekmarkt dus elk weekend deze traditie... Rondom het plein staan huizen met topgevel uit de 17de en 18de eeuw. Op nr. 40 bevindt zich een imposant gebouw van recentere datum waarin vroeger een bontwerker woonde. Het dateert uit de jaren 1920 en is ontworpen in de bewust nostalgische stijl die we de Beaux-Artsstijl noemen. *Stap er voorbij en neem de Korte Minimenstraat tot aan de Minimenstraat; volg deze straat tot je aan de gelijknamige kerk komt.*

10 SINT-JANS- EN SINT-STEVENSKERK DER MINIEMEN, MINIMENSTRAAT 62, 1700-1715

Vroeger behoorde deze kerk tot het klooster der Miniemen, een religieuze bedelorde. Deze monumentale kerk wordt gescandeerd door kolossale pilasters, zowel op de buitengevel als binnenin. Ze is ontworpen in een late, door klassieke invloeden getemperde barokstijl. De nooit afgewerkte gevel moest oorspronkelijk door twee torens worden gedomineerd. Wanneer je binnenstapt, zie je rechts een curiosum: een heel late en bijzonder vrij opgevatte

versie van het *Santa Casa*, het huis van Nazareth dat door de engelen naar het Italiaanse Loreta zou zijn overgebracht. Overal in Europa vinden we kopieën van de Loretokapel.

Zie je de preekstoel die aan een zuil is opgehangen? Hoe bereik je die?

Via een trap die in de zuil is ingewerkt.

Keer terug langs de Charles Hanssensstraat en dan de Ernest Allardstraat.

11 POELAERTPLEIN

Vanop het grootste plein van Brussel heb je een ongelooflijk vergezicht op de benedenstad in westelijke richting. Twee monumenten herinneren hier aan de Eerste Wereldoorlog. Het *Monument voor de Belgische Infanterie* is een obelisk waarvan de top wordt geflankeerd door vier infanteristen die een erewacht houden rond de koninklijke kroon. De voet is versierd door een gevleugelde *Victoria* en bedekt een crypte met een gisant (architect A. De Mol en beeldhouwer E. Vereycken, 1935). Aan zijkant van het plein staat het natuurstenen *Monument van de Britse Erkentelijkheid Jegens de Belgische Natie*, het toont twee monumentale infanteristen, een Brit en een Belg, die broederlijk de wacht optrekken (architect T. S. Tait en beeldhouwer C. S. Jagger, 1923).

12 JUSTITIEPALEIS, ARCH. J. POELAERT EN J. BENOIT, 1862-1883

Kijk hoe trots dit gebouw boven de Marollen uittorent. Het is als een stenen boek vol verwijzingen naar de antieke

architectuur: Romeinse, zelfs Egyptische of Babylonische invloeden. Deze allusies op het verleden zijn kenmerkend voor het eclecticisme, de toen heersende stijl. Zodra je het gebouw binnenstapt, beland je in de gigantische *Salle des Pas Perdus*, de ruimtelijke expressie van de macht van de Justitie. De symbolen zijn legio, en allemaal verwijzen ze naar de idee van de rechtspraak. Rechts vormt de Miniementrap (165 treden) als een volwaardige binnenstraat de interne verbinding met de Marollen. De architect, Joseph Poelaert, wou duidelijk het grootste monument van zijn tijd bouwen!

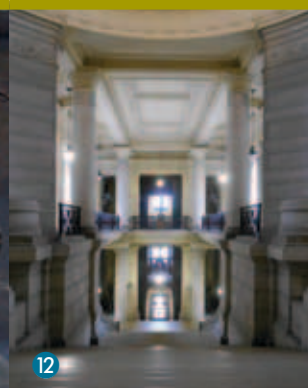
Zoek het standbeeld van deze 'skieven architect', zoals ze hier in Brussel zeggen...

Links van de hoofdingang.

Neem de lift, ga aan het einde van de Breughel De Oudesquare linksaf en neem dan rechts de Sint-Gisleinsstraat.

13 KLEUTERSCHOOL NR. 15, SINT-GISLEINSSTRAAT 40, ARCH. V. HORTA, 1895-1900

Deze kleuterschool werd ontworpen door Victor Horta op verzoek van burgemeester Buls. De architect zette het vocabularium van de art nouveau om in een aan kinderen aangepaste vorm en een schaal: asymmetrie, zweepsplaglijnen, gevarieerde materialen (hout, steen, ijzer, glas, mozaïek, pannen, zink). Horta moest zich ook aan een heel eenvoudig bouwkundig programma houden: vier klassen rond een speelplaats.

14

15

16

Ertegenover bevindt zich de Berg van Barmhartigheid, de enige bewaarde in België. Volg rechts de Nancystraat. Op nr. 6-8 bevindt zich het mooie huis-atelier van de schilder Cortvriendt (architect L. Sneyers, 1900), een fraai voorbeeld van geometrische art nouveau. Ga naar de Blaesstraat via de Spiegelstraat.

14 ONZE-LIEVE-VROUW-TER-KAPELLEKERK, KAPPELMARKT, 13DE EEUW (KOOR EN TRANSEPT) EN 15DE EEUW

Deze kerk behoort tot de oudste van de stad. Het koor en het lager gelegen dwarschip gaan terug tot de romaanse tijd (12de eeuw), terwijl het schip, dat gul door hoge vensters wordt verlicht, in de lokale laatgotische stijl is ontworpen. De klokkentoren werd dan weer in barokstijl ontworpen door A. Pastorana, een van de architecten van de huizen aan de Grote Markt. Wat een mix van stijlen! Binnen, in een van de zijkapellen, ligt de schilder Pieter Bruegel de Oude begraven. *De late gotiek kenmerkt nog een ander gebouw dat we al op dit parcours tegen zijn gekomen. Welk?*

De Onze-Lieve-Vrouw-ter-Zavelkerk.

15 ANNEESSENSTOREN, KEIZERSLAAN, 13DE EEUW

Her en der zijn er nog resten van de eerste Brusselse stadsomwalling, die begin 13de eeuw werd gebouwd. Ze had een onregelmatige vorm en was voorzien van zeven poorten en een vijftigtal torens, waaronder deze Anneessenstoren, die nogal ongemakkelijk geprangd zit tussen een bowling en een modern gebouw... De eerste stadsomwalling werd inderdaad 'opgeslorpt' door de stad, die zich tot ver buiten haar muren uitbreidde. Vanaf

de tweede helft van de 14de eeuw werd ze vervangen door een tweede omwalling. De toren heeft een hoefijzervormige plattegrond. In de 16de eeuw had hij ook een dak en diende hij als gevangenis. *Hoe hoog bevond het grondniveau zich oorspronkelijk?*

Tot boven de gewelven van de fundering, die aanvankelijk in een talud was ingegraven.

16 VILLERSTOREN, VILLERSSTRAAT, 13DE EEUW

Dit is het langste deel van de eerste stadsomwalling dat bewaard is gebleven: de Villerstoren met zijn weermuur. Deze halfronde toren is in elke bouwlaag voorzien van drie schietgaten. Links is nog een deel van de weergang te zien, met daarin de aanzet van de trappen die naar de toren leidden. In 1958 werden de woningen ontmanteld waarin deze resten van de stadsomwalling ingewerkt waren. *Mochten we ons in de 13de eeuw bevinden, zouden we dan binnen of buiten de stad staan?*

Binnen.

17 MANNEKEN PIS, HOEK VAN DE STOOFSTRAAT EN DE EIKSTRAAT, BEELD. J. DUQUESNOY DE OUDERE, 1619

Dit ventje is hét toeristische symbool van Brussel maar is eerst en voor alles een fontein die vroeger de wijk van drinkwater voorzag. Mettertijd zijn de Brusselaars dit beeldje beginnen koesteren alsof het om een mens ging. In 1746 dreven de soldaten van het Franse leger de spot met hem. Om confrontaties met de geschokte bevolking te vermijden, ridders Lodewijk XV Manneken Pis en verplichtte hij zijn officieren zelfs hem te groeten! De Franse koning schonk hem ook een kostuum, een van de mooiste van zijn garderobe die nu 900 stuks telt!

WANDELING 2

ONDER DE STRAATSTENEN LOOPT DE ZENNE

DRIE INDRIUKWEKKENDE BAROKKERKEN, EEN OASE VAN NEOCLASSICISTISCHE RUST, EEN OORLOGSDUIF EN EEN OORLOGSGODIN, EEN OUDE HAVEN EN EEN RIVIER. EEN OP EN TOP BRUSSELSE WANDELING... BUITEN DE GEBAADE PAADJES!

PARCOURS: ZIE OMSLAG

V VERTREK: SINT-JAN BAPTIST TEN BEGIJNHOFKERK METRO SINT-KATELIJNE, BUS 47, 88 (BEGIJNHOF)

A AANKOMST: ONZE-LIEVE-VROUW VAN GOEDE BIJSTANDKERK TRAMS 3, 4, 31, 32 (ANNESENS), BUS 48, 95 (BEURS)

DUUR: ONGEVEER 1U30

1 SINT-JAN BAPTIST TEN BEGIJNHOFKERK, BEGIJNHOF 1, 1657-1676

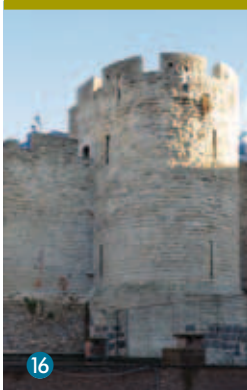
Dit is het oude begijnhof van Brussel. Behalve deze prachtige 17de-eeuwse barokkerk blijft er nog weinig van over. De begijnhoven kwamen enkel in onze streken voor. Het ging om vrome vrouwen die gemeenschappelijk leefden maar hun bezittingen bleven behouden en een seculier leven leidden. Aanvankelijk bewerkten ze textiel, later verzorgden ze ook zieken en onderwezen ze kinderen. Deze kerk is een van de fraaiste voorbeelden van Brusselse barokarchitectuur. De gevel lijkt opgebouwd uit in- en uitsprongen. Met uitzondering van de bakstenen gewelven is het interieur volledig van natuursteen, en biedt met zijn talloze engelen en heiligen, de gelovigen een groots schouwspel. *Maar waar is de klokkentoren?*

Om de symmetrie van de gevel niet te verstoren, werd hij achter het koor geplaatst.

2 PACHEGODSHUIS, VOORMALIG GROOT GODSHUIS, ARCH. H. PARTOES, 1824-1827

De wijk rond het Groot Godshuis ligt op terreinen die vroeger eigendom waren van het begijnhof, dat tijdens de Franse overheersing in 1794 werd opgeheven. Het godshuis vormt een enorme vierhoek van 138 op 94 meter. Het nam de naam, de functie en de middelen van de oude liefdadigheidsinstellingen over om een nieuw soort maatschappelijke bijstand te verlenen. Het geheel van het Groot Godshuis en de aanpalende straten vormt wellicht het radicaalste voorbeeld van de neoclassicistische stijl in Brussel. Na de overdaad van de barok die we zopas hebben gezien, kunnen we hier met volle teugen genieten van eenvoud, soberheid en regelmatigheid. *Kan je enkele typische kenmerken van de neoclassicistische stijl opnoemen die je op dit gebouw aantreft?*

Fronton, horizontaaliteit, symmetrie, lichtgekleurde bepleistering...

16

17

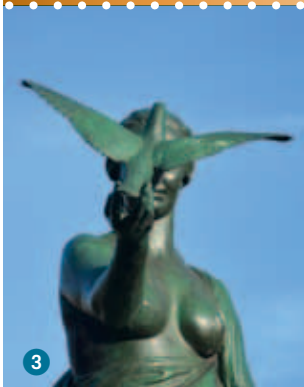
17

1

2

3

4

5

8

8

9

3 MONUMENT VOOR DE OORLOGSDUIF, SCHUITENKAAI, ARCH. G. HANO, BEELDH. V. VOETS, 1931

Dit is ongetwijfeld een van de vreemdste monumenten ter ere van de gesneuvelde in de hoofdstad... Het is een eerbetoon aan de duiven die tijdens de Eerste Wereldoorlog berichten moesten overbrengen. In het midden zit een duif op de uitgestrekte hand van een allegorie van België, op de hoeken beklemtonen twee vogels met uitgeslagen vleugels en een helm hun soldatenstatus.

4 OUDE HAVEN VAN BRUSSEL, BAKSTEENKAAI

Toen het Kanaal van Willebroek in 1550-1561 werd gegraven, werden grote dokken aangelegd om schepen rechtstreekse toegang tot het stadscentrum te geven. De huidige straatnamen verwijzen nog naar de materialen die toen op de kaden werden gelost. Vanaf 1853 werden deze dokken geleidelijk gedempt, te beginnen met het Sint-Katelijnedok, dat vervangen werd door het plein en de kerk met dezelfde naam!

5 LE CHEVAL MARIN, BAKSTEENKAAI 90, 1680

Le Cheval Marin is hét symbool van de oude Brusselse haven. Het werd eind 17de eeuw gebouwd en was oorspronkelijk de woonplaats van de havenkapitein. In de 18de eeuw werd het een herberg waar men de vervoerbewijzen kocht voor de regelmatige bootdiensten naar

Mechelen en Antwerpen. De vormen zijn typisch voor de barokstijl: geveltop met volutes, bewerkt portaal onder oculus, enz. Wegens zijn slechte staat werd het huis in 1898-1899 gesloopt en volgens oorspronkelijk ontwerp heropgebouwd.

Zoek het bouwjaar van dit huis.

1680. Het staat in een cartouche aan de Baksteenkai.

6 ANSPACHFONTEIN, LOCQUENIENSTRAAT, ARCH. E. JANLET, BEELDH. P. DE VIGNE, J. DILLENS, G. DEVREESE, P. BRAECKE EN G. HOUTSONT, 1897

Deze fontein werd in 1897 op het De Brouckèreplein opgericht ter ere van burgemeester Jules Anspach. Ze werd in 1973 afgebroken maar hier in 1981 gedeeltelijk opnieuw opgericht. Ze bestaat uit een obelisk met bovenaan de heilige Michiel, de patroonheilige van Brussel, en ze is versierd met talrijke allegorieën die de grote werken symboliseren die tijdens het burgemeesterschap van Anspach werden uitgevoerd. Zo wordt de overvelving van de Zenne op de sokkel uitgebeeld door een mooie vrouw onder een stenen gewelf. Een van de vrouwen aan de voet van de obelisk houdt een blazoen vast met daarop het plan van de nieuwe grote boulevards. *Andere elementen van de oude fontein zijn naar hier overgebracht. Zie je ze?*

De bizarre zeemonsters.

Stap door naar de Zeehondstraat. Onderweg moet je op Baksteenkai 62 eens kijken naar de gevelsteen die eraan herinnert dat de schepen ooit tot hier kwamen...

Volg de Zeehondstraat, een smal en onregelmatig straatje, typisch middeleeuws.

7 VLAAMSESTEENWEG

Deze weg is bijna even oud als Brussel – let op zijn bochtige tracé dat kenmerkend is voor oude straten. Hij was een deel van de belangrijkste commerciële verkeersader van de stad, de *Steenweg*. Hij werd al in 1222 bestraat, heel zeldzaam voor die tijd.

8 HUIS LA BELLONE, VLAAMSESTEENWEG 46, ARCH. J. COSIJN?, 1697

Huis La Bellone, nu bekroond door een elegant glazen dak, is het oude zomerpaviljoen van een verdwenen herenhuis. Het werd in 1697 in barokstijl gebouwd en wordt toegeschreven aan de ontwerper van het huis *le Roy d'Espagne* op de Grote Markt (zie je de overeenkomsten?). In de eerste twee bouwlagen illustreert een druk decor de Oorlog, met centraal de Romeinse godin van de Krijgskunst, Bellona. Op het fronton figureren de allegorieën van de Tijd en de Ruimte. Maar zoals vaak tijdens het ancien régime is het de Godsdienst die het laatste woord krijgt, met een pelikaan die zijn borst openpikt, het bloedoffer, symbool van Christus.

9 SINT-KATELIJNEPLEIN

Op het Sint-Katelijneplein vloeien verscheidene stijlen en tijdperken samen. Het belangrijkste gebouw,

de Sint-Katelijnekerk (1854-1874), werd gebouwd door Joseph Poelaert (de architect van het toekomstige Justitiepaleis!) en Wijnand Janssens op het gedempte dok dat de Brusselse haven afsloot. Het gebouw vervangt een oudere, gelijknamige kerk waarvan enkel de klokkentoren is bewaard. Aan de voet ervan bevindt zich sinds 1901 de machinezaal van de voormalige elektriciteitscentrale, die oude architectuurvormen (geveltop, kleurcontrast baksteen-natuursteen, enz.) vermengt met industriële elementen (glasdaken).

Wat is de stijl van de klokkentoren? We beginnen hem ondertussen te kennen...

tussen 1629 en 1745. De klokkentoren werd gebouwd in de barokstijl.

10 RIJ HUIZEN MET TOPGEVEL, SINT-KATELIJNESTRAAT

Tot eind 18de eeuw was Brussel hoofdzakelijk bebouwd met huizen met een topgevel, onder een dak dat haaks op de straat stond. Er waren verschillende types, zoals blijkt uit deze huizen in de Sint-Katelijnestraat: sommige gevels hebben een traditioneel trapgevelprofiel (nr. 26, 36-38, 40-42), andere volgen de barokmode met geveltoppen met volutes en/of fronton (nr. 28, 30). Van verscheidene gevels, waaronder nr. 32, werd de bekroning tijdens de 19de eeuw verwijderd. Let op het originele hoekhuis, met zijn elementaire fronton boven een stoere gevel met pilasters. *Soms worden trapgevel en barokgevel met elkaar vermengd. Waar?*

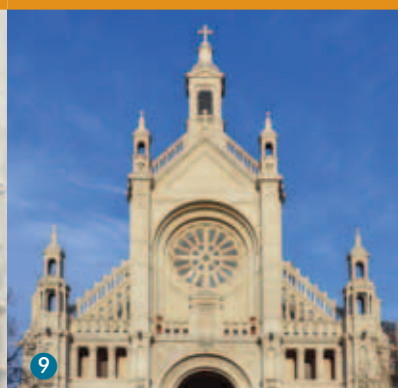
Op nr. 34

6

7

9

10

10

11 APPARTEMENTSGEBOUW, OUDE GRAANMARKT 7-11, ARCH. E. DHUICQUE, 1927

Dit gebouw werd opgetrokken voor de firma Gérard Koninckx Frères, groothandelaar in bananen en sinaasappelen. Deze vruchten dienden trouwens ook als inspiratiebron voor de decoratie van het gebouw. Bovenaan is het gebouw versierd met prachtig kleurrijk keramiekpaneel (het werk van Parijs keramist M. Dhomme en decorateur A. Paulis). Deze mooie gevel met geometrische lijnen kiest resoluut voor de art deco en verbergt een geraamte in gewapend beton. De benedenverdieping en de kelders werden indertijd gebruikt als opslagplaatsen voor de waren van de firma.

Op de hoek met de Kartuizersstraat en de Oude Graanmarkt zien we Het Zinneke van Tom Frantzen (1999). In het Brussels betekent zinneke 'kleine Zenne'. In feite verwijst de term naar de straathonden waarvan men zich ontleed door ze in de Zenne te gooien!

12 SINT-GORIKSHALLEN, SINT-GORIKSPEIN, ARCH. A. VANDERHEGGEN, 1881

De naam van het Sint-Gorikspein is ontleend aan een oude kerk, toegewijd aan de heilige Gorik, die in de nasleep van de Franse Revolutie werd gesloopt. Lange tijd diende deze open ruimte als markt. In 1881 werd voor de handelaars een grote beglaasde hal gebouwd.

Zoals vaak in de 19de eeuw kreeg het gebouw een historiserende buitenzijde in neo-Vlaamse renaissancestijl, terwijl binnenin moderne materialen zoals ijzer of glas werden aangewend. Via de vier ingangen met afgeschuinde vlakken aan de straatzijden konden de klanten vlot de kraampjes bereiken. Let op het jaartal gevormd door traditionele ankers.

Welk interieurelement bestond al vóór de bouw van de markt?

De fontein en haar obelisk, die er in 1802 werden gebouwd.

13 GERECONSTRUEERD DEEL VAN DE ZENNE, SINT-GORIKSPEIN 21-23

Eeuwenlang maakte de Zenne wezenlijk deel uit van de stad Brussel, die haar ontstaan trouwens grotendeels aan de rivier had te danken. Rivier en bebouwing waren volledig met elkaar vervlochten en het water werd gebruikt door tal van ateliers, manufacturen en fabrieken. Hier is het de bakkerij-brouwerij van het voormalige klooster der Rijke Klaren dat gebruikmaakte van de rivier die onder het gebouw liep. Toen het in 1985-1988 werd heropgebouwd, werd dit stuk van de waterloop tijdens de werken blootgelegd en gereconstrueerd.

14 ONZE-LIEVE-VROUW TER RIJKE KLARENKERK, RIJKEKLARENSTRAAT 23, ARCH. L. FAYD'HERBE?, 1665-1671

Deze 17de-eeuwse kerk wordt ingesloten door de oude kloostergebouwen. Aan de straatkant zie je enkel haar gewelfde geveltoppen en een koepel met lantaarn.

De kerk heeft een bijna ronde plattegrond, met een koor en een dwarschip gebouwd volgens een klaverbladvormig ontwerp. Het schip was oorspronkelijk kort en had geen zijbeuken. De blik van de gelovigen werd onvermijdelijk aangezogen door de koepel met zijn grote engelen. Op verscheidene plaatsen zien we nog sterke materiaalcontrasten: natuursteen, zwart en rood (imitatie)marmar.

Maar wat is het geslacht van de engelen die de koepel versieren?

Wel, dat is mooi verdeeld: twee mannen, twee vrouwen.

15 INSTITUUT ANNESENS-FUNCK, VOORMALIGE PAPETERIES CORNEILLE DE RUYSSCHER, GROOT EILAND 39, ARCH. E. ACKER (1905) EN E. DHUICQUE (1924-1927)

In deze voormalige fabriek werd papier en alles wat ermee te maken had geproduceerd, verwerkt en verhandeld. Boven de ingang, staan de initialen van de oprichter en daarnaast, motieven die deze verdwenen nijverheid symboliseren zoals een pers. Het gebouw, heeft een vleugel in art-nouveaustijl (Groot Eiland) en een die zwichtte voor de charmes van de art deco (Zespenningenstraat). Let op de prachtige luifel in kleurrijke keramiek, met zijn mengeling van stadsblazoenen, eikenbladeren en eekhoorns.

Herinner je je nog een ander bouwwerk van deze architect langs dit parcours?

Het appartementsgebouw versierd met bananen en sinaasappelen aan de Oude Graanmarkt.

16 ONZE-LIEVE-VROUW VAN GOEDE BIJSTANDKERK, KOLENMARKT, ARCH. J. CORTVRINDT, P. MERCKX, G. DE BRUYN, 1664-1694

Op het middendeel van de toegangsdeur verwijzen de schelp, de reiszak, de pelgrimsstaven, de kalebassen en de hoed naar de vroegere functie van de kerk: ze was de kapel van het Sint-Jacobshospitaal, dat opvang verleende aan behoeftigen en aan pelgrims op weg naar Compostella. Het interieur weerspiegelt twee verschillende bouwkundige opvattingen. De zeshoekige ruimte bekroond door een koepel, en de halfronde apsissen werden ontworpen door J. Cortvrindt in 1664, tijdens de bloeiperiode van de barok. Na zijn overlijden werden de werken voortgezet door P. Merckx, die opdracht kreeg een klassieker en strakkere benadering te volgen: het oorspronkelijke plan werd een stuk bezadiger door de toevoeging van een kort schip en een vlakke gevel. *Kruip even in de huid van de architect en probeer het plan te tekenen.*

I

II

III

LES FAÇADES VOUS PARLENT !

Les façades des maisons de la Grand-Place sont de grandes bavardes... Dans la première bulle, placez la lettre correspondant à l'identification du détail ; dans la seconde, reportez le numéro de police de la maison.

LES ENSEIGNES

Sous l'Ancien Régime, de nombreuses maisons portent un **nom** qui les identifie. Leur façade présente alors une enseigne qui figure celui-ci.

- A. La rose
- B. Le sac
- C. Le paon

LES CORPORATIONS

De nombreuses maisons de la place abritaient les locaux de réunion des corporations les plus en vue. Certaines façades évoquent les métiers représentés par ces dernières au moyen d'allusions sculptées.

- D. Les brasseurs
- E. Les bateliers
- F. Les Quatre Couronnés (sculpteurs, maçons, tailleurs de pierre et ardoisiers)

SPREKENDE GEVELS...

De gevels van de huizen aan de Grote Markt zijn echte klets-kousen... Schrijf in het eerste bolletje de letter die overeenstemt met het detail; in het tweede schrijf je het huisnummer van het bewuste gebouw.

NAMEN NOEMEN

Veel huizen uit het ancien regime hebben een **naam**. Op hun gevel prijkt een figuur die deze naam uitbeeld.

- A. De Roos
- B. De Zak
- C. De Pauw

DE GILDEN

In de huizen aan de Grote Markt waren de vergaderlokalen van de belangrijkste gilden gevestigd. Op sommige gevels vind je een verwijzing naar de beroepen die deze gilden vertegenwoordigden.

- D. De brouwers
- E. De schippers
- F. De vier gekroonden (beeldhouwers, metselaars, steenkappers en leidekkers)

IV

V

VI

